

ҚЎШИНЛАРДА ҲАРБИЙ-ТИББИЙ ТАЙЁРГАРЛИКНИНГ ДОЛЗАРБ ЙЎНАЛИШЛАРИ

*Сабиров Д.Р., Халимов Б.Х. Тошкент тиббиёт академияси ҳузуридаги
Ҳарбий-тиббиёт факультети*

Жаҳонда юз бераётган жанговар ҳаракатлар таҳлили замонавий қуроли тўқнашувлар давомида санитар йўқотишларнинг таркибида ҳаёт учун хавфи яраланишлар улуши кўпайиб бораётганлигини кўрсатмоқда. Қўлланилаётган қуролларнинг нишонга олиш аниқлиги ва талофат етказиш кўлами катталиги ҳамда шахсий таркиб руҳий ҳолатига кучли таъсир этиш самарадорлиги ошиб бормоқда. Жумладан жанговар ҳаракатларда катнашаётган ҳарбий хизматчиларнинг ҳимоя кийимлари (қорин ва кўкрак соҳасини ҳимоя қилади) такомиллашган сари жанговар яраланишларнинг аксарият қисми ҳимояланмаган бошнинг юз қисми, бўйин, қўл ва оёқларга тўғри келмоқда.

Ўқотар қуролларидан яраланишларнинг соҳалар бўйича учраши, % ларда ¹

Учраш соҳаси	Иккинчи жаҳон уруши	1950-1980 йиллардаги локал тўқнашувлар	Кореядаги уруш	Вьетнам уруши	Афғонистондаги уруш
Бош	15,7	14-20	17	14	14,85
Бўйин	-	1-1,5	-	-	1,65
Умуртқа	-	-	-	-	0,76
Кўкрак	11,6	7-9	7	7	10,27
Қорин	5,2	6-11	7	5	8,32
Чанок (Тос)	-	3,7-4	-	-	3,75
Қўллар	23,1	54-64	30	18	21,36
Оёқлар	30,2	-	37,2	36	37,71
Кўплаб яраланишлар	14,2	-	-	20	16-68

Бирламчи тешиб ўтувчи яраларнинг анатомик соҳалар бўйича учраши²

Урушлар	Бош ва бўйин (%)	Кўкрак қасми (%)	Қорин (%)	Қўл ва оёқлар (%)	Бошқа соҳалар (%)
Биринчи жаҳон уруши	17	4	2	70	7
Иккинчи жаҳон уруши	4	8	4	75	9

¹Тиббий хизмат генерал-майори И.А.Ерүхин, тиббий хизмат полковниги В.И. Хрупкин “Опыт медицинского обеспечения войск в Афганистане 1979-1989 гг.” Москва 1997 г.

² АҚШ МВ тиббиёт бошқармаси маълумотлари (Emergency War Surgery 2013).

Корея уруши	17	7	7	67	2
Вьетнам уруши	14	7	5	74	-
Чеченистон	24	9	4	63	-
Сомали	20	8	5	65	2
Ироқ операцияси	27	5	6	55	7

Жанговар ҳаракатлар давомидаги йўқотишларда ўлим сабабларининг таркибий қисми қуйидаги кўринишга эга:

75% – тиббий ёрдам кўрсатилиши билан ҳаётини сақлаб бўлмайдиган яраланишлар (31% марказий нерв системаси жароҳатлари, 25% даволанмайдиган жароҳатлар (юррак, аорта, жигар ва б.), 12% инфекция ва функционал етишмовчилик билан кечадиган шикастланишлар, 7% оғир яраланишлар (парчалаб ташланган) шикастланишлар);

25% – тиббий ёрдам кўрсатиш эвазига ҳаётни сақлаб қолса бўладиган яраланишлар (10% даволанадиган жароҳатлар-тезкор эвакуация қилиш талаб этилади, 15% жгут қўйиш, кўкрак қафаси декомпрессияси ва нафас йўллари ўтказувчанлигини тиклаш талаб этиладиган шикастланишлар (9%-қўл ва оёқларга жгут қўйиш талаб этадиган қон кетишлар, 3-4% тарангалашган пневмоторакс, 2% нафас йўллари ўтказувчанлигининг бузилиши))

Келтирилган маълумотлардан кўриниб турибдики ўлим билан тугаган яраланишларнинг биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш орқали ҳарбий хизматчининг ҳаётини сақлаб қолса бўлади.

Ушбу маълумотларга асосланиб ҳарбий хизматчиларнинг ҳарбий-тиббий тайёргарлик машғулотлари давомида ўрганадиган биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш амалларини ўзлаштиришлари ва уларни амалда қўллай олиш қобилиятлари жанговар вазифа бажарилишининг асосий омилларидан бири эканлигини айтиб ўтиш мумкин. Бундан ташқари жанговар ҳаракатлар майдонида яраланган ҳарбий хизматчига ўз вақтида тиббий ёрдам кўрсатилишининг кафолатланиши (биринчи тиббий ёрдам кўрсатилишида тиббиёт ходими ҳамма вақт ҳам иштирок этолмайди) ҳарбий хизматчиларнинг руҳий ҳолатига ижобий таъсир этишига, тушкунликка тушиб қолишини олдини олишга ва ғалабага бўлган ишончини янада оширишга хизмат қилади.

Ҳарбий-тиббий тайёргарлик машғулотлари барча давлатлар Қуроли Кучлари ўз дастурига асосан олиб боришига қарамасдан, уларнинг барчаси бир мақсадга йўналтирилгандир. НАТО қўшинларида ҳарбий хизматчиларга жанг майдонида биринчи тиббий ёрдам кўрсатишни ўргатиш мақсадида жанговар операциялардан олдин махсус ўқув марказларида 2-4 ҳафталик тайёрлов курсларида амалга оширилади.

Қўшинларимизда ҳарбий-тиббий тайёргарлик жанговар тайёргарлик дастурига киритилган бўлиб, қўшин турига қараб белгиланган соатларда машғулотлар ташкиллаштириб ўтказилади. Ушбу тайёргарликларда маълум

бир тизим асосида яратилган дастурга амал қилиниб, қуйидаги бир-бирини тўлдириб боровчи асосий йўналишларда олиб борилади:

1-йўналиш. Одам организмини ўрганиш. Бунда ўрганувчилар одам организмининг умумий тузилиши, организм аъзолари, органлар тизимлари анатомияси, орган ва системаларнинг физиологияси бўйича билимларини бойитадилар.

2-йўналиш. Патологиялар тўғрисида тушунчалар. Одам организми фаолиятининг касалликлар ва жароҳатланишларида ўзгариши, сабаблари ва асоратларини ўрганиш, касалликлар келиб чиқиш шароитлари, сабаблари ва уларнинг олдини олиш йўллари билиш.

3-йўналиш. Жанговар патологияларни ўрганиш. Бунда асосий мақсад жанговар ҳаракатлар давомида учрайдиган яраланишлар ва шикастланишларни ўргатиш ҳамда уларнинг келиб чиқиш механизмини ўрганиш ҳисобланади.

4-йўналиш. Тиббий ёрдам кўрсатиш ва унинг аҳамияти йўналиши. Бу йўналишда ўрганувчилар организмнинг турли хил (жанговар ва жанговар бўлмаган) патологияларида ҳаётни сақлаб қолиш ва асоратларни олдини олишга қаратилган тадбирлар бўйича билим ва малакаларни эгаллайдилар. Биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш усулларини амалда қўллаб билиш, тиббий ёрдам кўрсатишдаги барча ҳаракатларни автоматизм равишда бажариб билиш асосий мезон ҳисобланади.

5-йўналиш. Руҳий тайёргарлик йўналиши. Шунинг таъкидлаб ўтиш лозимки, яраланиш ва жароҳатланиш билан ҳаётда дуч келиш ҳар қандай одамга ҳам кучли руҳий таъсир ўтказди. Асосий вазифа жанговар вазиятда, вақт тифизлиги ва ҳаётга хавф туғдирувчи омилларнинг нақдлиги шароитида кўрсатилаётган тиббий ёрдамнинг маънан ва мазмунан тўлиқ бўлишига қаратилади. Бунда ҳарбий хизматчиларнинг одатий бўлмаган шароитга (массив қон кетиш ҳолатлари, ярадорнинг руҳий қўғалиш ҳолати, ички аъзоларнинг кўриниб туриши) тушиб қолиши ва уни биринчи тиббий ёрдам кўрсатишга руҳан тайёрлаш долзарб муаммо ҳисобланади.

Тошкент тиббиёт академияси ҳузуридаги Ҳарбий-тиббиёт факультетида чет эл қуролли кучларининг жанговар ҳаракатлари давомида тиббий таъминотни ташкиллаштириш ва биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш тизимини ўрганиш ишларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Изланишлар натижасига кўра замонавий жанговар ҳаракатлар давомида ҳарбий хизматчилар томонидан ўз-ўзига ва ўзаро тартибида кўрсатиладиган биринчи тиббий ёрдамнинг сифати ва муддатини янада такомиллаштириш долзарб вазифалардан эканлигига амин бўлинди. Шунга кўра, ҳарбий хизматчилар билан ўтказиладиган ҳарбий-тиббий тайёргарлик ишларини янада такомиллаштириш тадбирларини кўриб чиқиш долзарб йўналиш ҳисобланади.

Қўшинларда ҳарбий-тиббий тайёргарлик тизимда қуйидаги йўналишлардаги такомиллаштириш ишлари ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлиб, бу жараён ҳарбий хизматчиларнинг биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш

амалларини ўзлаштириш ва уни қўллашга тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади:

босқичма – босқич ўзлаштириш тартиби. Бунда одам организминини ўрганиш ва тиббий ёрдам кўрсатиш амалларини оддийдан мураккабга қараб ўрганиш, ҳар бир босқичдаги билим ва малакаларни 100% га ўзлаштирилишини таъминлаш;

ҳарбий хизматчиларнинг жанговар вазиятдаги одатдан ташқари ҳолатларда ҳаракат қилиш кўникмаларига эга бўлишини таъминлаш мақсадида ҳарбий-тиббий тайёргарлик машғулотларини жанговар вазиятларига яқин шароитларда ташкиллаштириб ўтказиш;

ҳарбий-тиббий тайёргарликда ўргатиладиган биринчи тиббий ёрдам усулларни ўзлаштиришни, айниқса, бўлинмалар тиббиёт ходимлари (фельдшер, санитар йўриқчилар) тайёргарлигини янада такомиллаштириш мақсадида уларнинг тайёргарлигини жиҳозланган симуляция марказида ташкиллаштириш;

жойларда ўтказиладиган ҳарбий-тиббий тайёргарлик машғулотларининг сифат ва самарадорлигини янада ошириш мақсадида тиббиёт ходимларини қайта тайёрлаш курслари дастурларига педагогик йўналишлари бўйича мавзулар киритиш.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, жанг майдонида яраланган ҳарбий хизматчиларнинг ҳаётини сақлаб қолиш нафақат жанговар вазиятга, балки ҳар бир ҳарбий хизматчининг биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш амалларини қўллаб билиш кўникмаларига, уларнинг жанговар вазиятларга руҳий тайёргарлигига ва кўрсатилаётган тиббий ёрдамнинг вақтига боғлиқ. Ҳарбий хизматчиларнинг биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича керакли даражада амалий кўнималарга эга бўлишлари кўшинларда ўтказиладиган ҳарбий-тиббий тайёргарликнинг сифатига, машғулотларнинг ўқув-моддий таъминланганлик даражасига ва машғулот раҳбарининг педагогик қобилиятларига узвий боғлиқдир.

Адабиётлар:

1. «Информационный бюллетень № 3 ABC РУ» 132-142 бетлар.
2. АҚШ МВ тиббиёт бошқармаси маълумотлари (Emergency War Surgery 2013).
3. И.А.Ерүхин, В.И. Хрупкин “Опыт медицинского обеспечения войск в Афганистане 1979-1989 гг.” Москва 1997 г.